

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ  
В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

## REGIONAL MARKET TRENDS VEGETABLES IN CHERNIHIV REGION

здобувач ВП НУБіП  
України "Ніжинський  
агротехнічний  
інститут"

*Визначено проблемні питання формування та розвитку регіонального ринку овочевої продукції Чернігівської області, проаналізовано сучасний стан діяльності регіонального продовольчого під комплексу, намічено основні можливості його поліпшення.*

*Определены проблемные вопросы формирования и развития регионального рынка овощной продукции Черниговской области, проанализировано современное состояние деятельности регионального плодоовощного подкомплекса, намечены основные возможности его улучшения.*

*The problematic issue of formation and development of the regional vegetable market production of Chernihiv region, analyzes the current state of the regional produce subcomplex scheduled main features of its improvement.*

**Ключові слова:** овочі, регіональний ринок, попит, пропозиція, експорт, імпорт

**Ключевые слова:** овощи, региональный рынок, спрос, предложение, экспорт, импорт

**Keywords:** vegetables, local market demand, supply, export or import

## ВСТУП

Сьогодні ринок овочевої продукції має суттєві проблеми щодо задоволення потреб населення в продуктах харчування, серед яких — дефіцит, зумовлений надвисокими цінами та низькою купівельною спроможністю покупців, що перешкоджає становленню галузі та орієнтує регіональні споживчі ринки на зовнішній попит. Проблемам розвитку внутрішнього ринку, організації інноваційно-інвестиційного розвитку, усуненню дисбалансу між попитом і пропозицією, нарощуванню потенціалу, підвищенню конкурентоспроможності присвячені численні наукові праці видатних вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, які висвітлюють різні аспекти обраного напрямку дослідження. У своїх роботах науковці дають висновки та пропозиції щодо вирішення проблематичних питань, які знайшли своє відображення у працях інших авторів, а також є такі, що зустрічаються вперше. Цей факт засвідчує актуальність даного напрямку дослідження, що потребує вдосконалення.

### *Аналіз останніх досліджень і публікацій*

Питання ефективного функціонування виробництва і переробки овочевої продукції та його підвищення присвячено праці вітчизняних і зарубіжних вчених: В.І. Благодатного, Б.В. Губського, В.В. Зіновчука, В.І. Лазні, О.І. Лебединської, Г.І. Макіна, В.Д. Мельникова, А.А. Побережної, П.Т. Саблука, А.Ф. Серкова, Н.Є. Тимошенко та інших науковців. Проте виникає необхідність поглибленого аналізу факторів, що зумовлюють результати діяльності та обґрунтування

підвищення ефективності виробництва та переробки овочевих культур, для активізації ринку їх продукції.

**МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ** — вивчити тенденції розвитку регіонального ринку овочевої продукції в Чернігівській області, обґрунтувати пропозиції щодо реорганізації галузі для підвищення її глобальної та регіональної конкурентоспроможності.

## РЕЗУЛЬТАТИ

Кожен регіон, як показує практика, незалежно від рівня свого розвитку прагне гарантувати продовольчу безпеку, тобто забезпечити достатній раціональний рівень харчування для всіх соціальних верств населення за нормальних умов та мінімально-необхідний — за надзвичайних обставин. Визначальна роль у вирішенні цього питання належить саме сільському господарству, а точніше агропромислому комплексу. Однак сьогодні існують проблеми формування та функціонування регіональних ринків аграрної продукції. Це пояснюється рядом специфічних функцій, що виконуються агропромисловим комплексом, зокрема: забезпечення важливої складової продовольчої безпеки регіону, країни; сировинне забезпечення галузей харчової промисловості; формування значної частини доходів селян; наповнення бюджетів всіх рівнів; вирівнювання регіонального ландшафту через кластерну модель розвитку; охорона природи та раціональне природокористування; соціальний розвиток сільської місцевості тощо.

Основним фактором для виконання згаданих функцій є валові збори сільськогосподарських культур в тому числі і овочевих (табл.1). Так, за період з 2000 р. по 1 листопада 2012 р. в

Чернігівській області зокрема та Україні загалом спостерігається нестійка тенденція валового збору овочів, проте з незначним нарощуванням виробництва.

**Таблиця 1**

Динаміка валового збору овочів у Чернігівській області та Україні

за 2000–2012 рр. [складено автором за даними Державного комітету статистики України [5]]

	Роки									
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Чернігівська область, тис.ц	1748,7	1620,5	1927,7	1937	2381,1	1989,8	1746,9	2037,4	1998,2	
Україна, тис.т	5906,8	7295	8058	6835,2	7965,1	8341	8122,4	9832,9	9093,9	

На початку 90–х років основні площі овочів були зосереджені здебільшого в сільськогосподарських

підприємствах. Нині це співвідношення далеко не на їх користь (рис. 1).

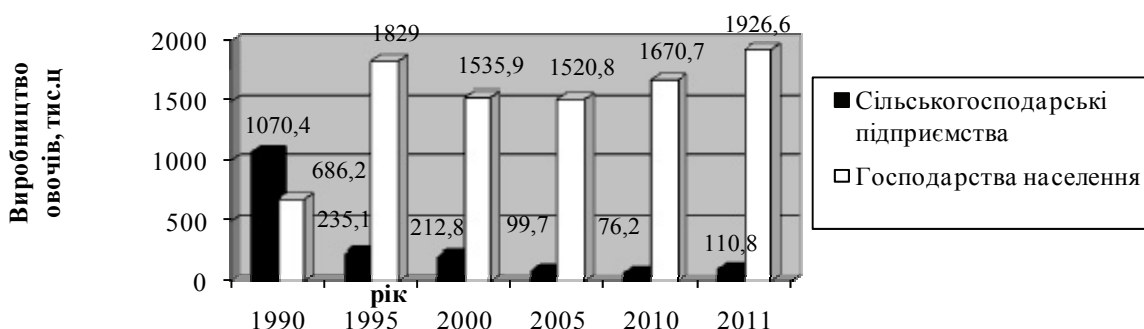
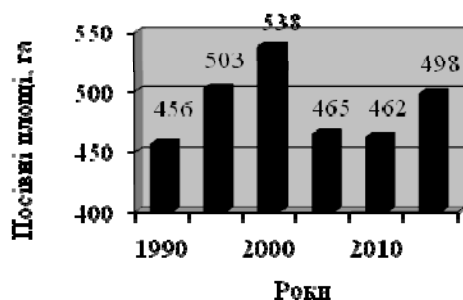


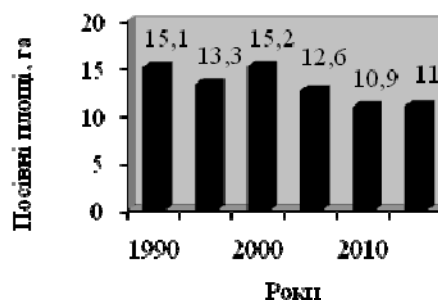
Рис. 1. Виробництво овочів у Чернігівській області по категоріям господарств, тис. ц [Джерело: складено автором за даними Головного управління статистики в Чернігівській області [6]]

Отже, основна частка валового збору овочів — 95 % припадає на господарства населення. Аналізуючи географію виробництва овочів в області, варто відмітити, що найбільша частка припадає на Ніжинський, Коропський,

Чернігівський райони, а найнижча — на Городнянський, Варвинський, Ічнянський, тобто північні райони. Створена ситуація зумовлена основними чинниками, зокрема зміною посівних площ (рис. 2) та врожайністю (рис.3).



а



б

Рис. 2. Посівні площі овочевих культур в Україні (а) та у Чернігівській обл. (б), тис. га тис. га [Джерело: складено автором за даними Державного комітету статистики України [5]]

Аналізуючи дані рис. 2 (а і б), можна зробити висновок, що хоч у порівнянні з 2010 роком посівні площі овочевих культур збільшилися, проте, порівнюючи ці дані з попередніми, спостерігається негативна тенденція як в області, так і в Україні.

Причиною зменшення посівних площ є зміна врожайності культур: щороку зростає приблизно на 17%. Порівнюючи врожайність овочів у Чернігівській області з середніми в Україні, бачимо, що вона дещо нижча.

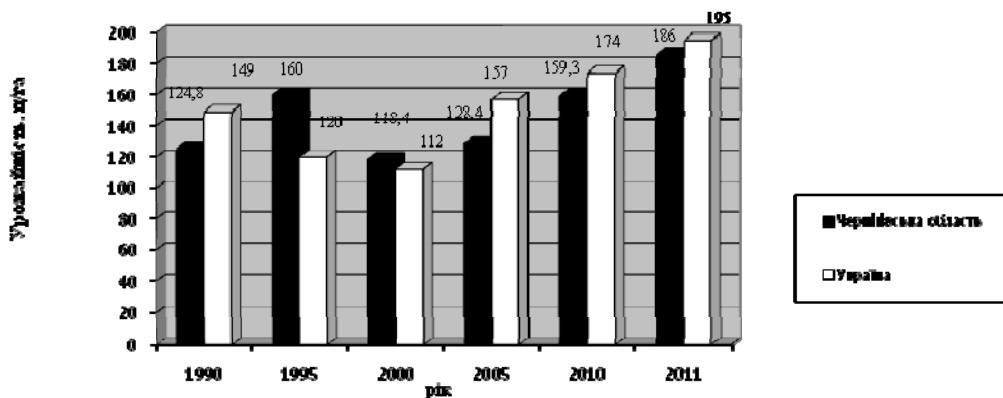


Рис. 3. Урожайність овочевих культур, ц/га [Джерело: складено автором за даними Державного комітету статистики України[5]]

Таким чином, кожен регіон незалежно від рівня свого розвитку прагне гарантувати продовольчу безпеку населенню. При цьому використовує різні способи: екстенсивні чи інтенсивні. З метою

дослідження цієї ситуації в Чернівецькій області наведемо порівняльні дані щодо рекомендованих норм споживання продуктів харчування та реальних показників (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняння раціональних норм і фактичного споживання овочів на душу населення, роки/кг [Джерело: складено автором за даними Державного комітету статистики України [5]]

	1990	1995	2000	2007	2009	2011
Фактичне споживання	10,2	9,6	10,1	11,8	10,1	14
Раціональна норма	16,1					

Отже, забезпеченість населення області овочевою продукцією протягом тривалого часу залишалася в критичному стані: раціональні норми споживання в окремі роки були в 1,5 рази вищими, ніж фактичні. Кращі показники в 2011 році. То ж

основне завдання області полягає в тому, щоб, як мінімум, стабілізувати отримані показники. На сьогодні проблема ускладнюється тим, що на ринку спостерігається незадоволення попиту через високі ціни (рис. 4).

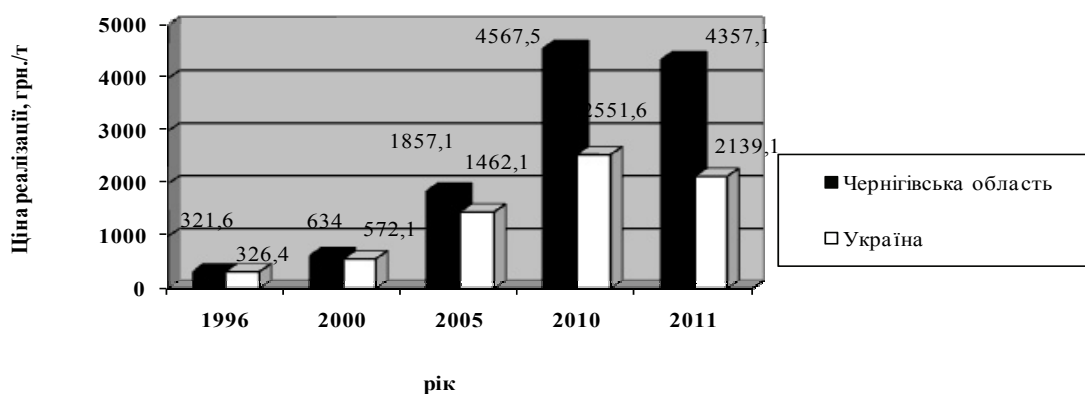


Рис. 4. Середні ціни реалізації овочевих культур, грн./т [Джерело: складено автором за даними Державного комітету статистики України [5]]

Дійсно, з даних видно, що на ринку Чернівецької області спостерігається завищення цін на овочі більш, ніж у 2 рази, порівняно з даними по Україні. Обґрунтувати таку ситуацію може той факт, що в регіоні функціонує лише 6 підприємств, що

спеціалізуються на вирощуванні цих культур, частка збиткових складає 33,3%.

На даний час великі господарства, які виникли на основі КСП, у силу ряду причин здебільшого відмовилися від овочів. Насамперед, це було

пов'язано з проблемами, які виникали при реалізації великого обсягу овочевої продукції в ситуації, коли більшість жителів України, не маючи вільних коштів, були змушені вирощувати овочі та фрукти для задоволення потреб родини на невеликих присадибних ділянках. Дана тенденція значною мірою характерна і для Чернігівської області, оскільки даний регіон характеризується: низькими показниками середньодушових доходів населення; значним розвитком рослинництва у господарствах населення.

Зробивши аналіз ринків збуту овочів підприємствами, при цьому порівнюючи 1990 та

2011 рр., можна зробити висновок про їх кардинальні зміни. Зокрема, у 1990 році основними замовниками продукції були переробні підприємства, потім покупці на ринку та населення. Сьогодні у зв'язку з закриттям великої кількості консервних заводів, підприємств, що спеціалізувалися на закупівлі і переробці овочів, змінився і основний напрямок реалізації. Цю функцію тепер виконує ринок. Значна частка овочів також направляється за іншими каналами, а решта споживається населенням.

**Таблиця 3**

Реалізація овочів сільськогосподарськими підприємствами, % [Джерело: складено автором за даними Державного комітету статистики України [5]]

	1990 р.	2011 р.
Переробні підприємства	91	-
Ринок	7	68
Населення	2	2
Інші канали	-	30

Ринок овочів характеризується значною сезонною циклічністю обсягів пропозицій, що також позначається на рівні цін. Найвищого рівня вони досягають під час надходження на ринок перших партій нового врожаю: капусти — у травні; цибулі ріпчастої, буряків та моркви — у червні. Рівень цін на овочі значною мірою залежить від каналів реалізації. Приміром, на міських ринках ціни досить часто на 10-20% вищі, ніж у торговельній мережі. На міські ринки надходить свіжа продукція, вона має кращий товарний вигляд і відповідає вимогам споживача, тому користується підвищеним попитом. Цінова ситуація міських ринків досить активно змінюється під впливом попиту і

пропозиції. У період масового збирання врожаю та відповідно різкого збільшення пропозиції ціни на овочеву продукцію на міських ринках бувають навіть нижчі, ніж у торговій мережі. Окрім власне продовольчої складової ролі регіонального ринку овочевої продукції, слід врахувати також вагомий роль даної галузі у регіональній економічній системі, оскільки, враховуючи специфіку природно-кліматичних умов, сільське господарство Полісся спеціалізується серед іншого на вирощуванні овочів. Там же відзначається, що помітне, в тому числі, — експортне значення для областей Полісся має овочева галузь (рис. 5).

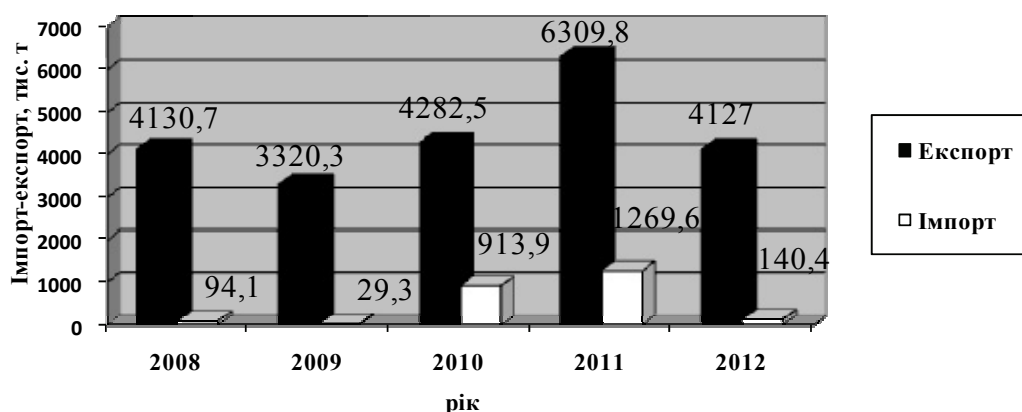


Рис. 5. Динаміка імпорту–експорту овочів протягом 2008-2012рр. [Джерело: складено автором за даними Державного комітету статистики України [5]]

Експорт овочів залишається привабливим для вітчизняних виробників, оскільки дає можливість надходженню валютної виручки. Експортні ціни, за мінусом маркетингових витрат, ненабагато вищі за

роздрібні ціни на таку саму продукцію в Україні, що надає змогу підвищувати рентабельність. На сьогодні основними зовнішніми ринками є: Росія,

Білорусь, Литва, Латвія, Польща. Перспективними визнано країни Західної Європи.

Експорт є дуже перспективним каналом збуту продукції для великих господарств, а також об'єднань фермерів. В умовах надвиробництва, що спостерігається по окремих видах продукції, істотно збільшуються ризики зниження цін до рівня собівартості та її псування. За різними оцінками Україна може забезпечити зберігання тільки 5-10% вирощеної продукції, інша — зимує переважно в необладнаних приміщеннях у запущеному стані. Як наслідок, така ситуація щороку призводить до втрати мінімум 20-25% зібраного врожаю, і відповідно, значного росту відпускних цін у період несезонного споживання овочів.

### ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Важливість ринку овочевої продукції в Чернігівській області базується на двох наступних факторах:

1. Ринок овочевої продукції є невід'ємною складовою продовольчої безпеки регіону.

2. Зазначений ринок забезпечує функціонування виключно важливої галузі сільського господарства агропромислового регіону, що обумовлено його ресурсним потенціалом.

Регіональний ринок овочевої продукції можна визначити як субринки національного агропродовольчого ринку, функціонування якого обумовлюється специфікою ринково-виробничих умов, притаманних певному регіону як територіальній одиниці з чітко визначеними межами та специфічними економіко-кліматичними умовами ведення господарства.

Овочевий ринок Чернігівської області характеризується такими особливостями:

1) надвисока вага домогосподарств у структурі виробництва плодоовочевої продукції, обумовлена як низькими середньодушовими доходами, так і традиційно високою активністю домогосподарств регіону у сільськогосподарському виробництві;

2) тінізація ринку, відсутність ефективної ринкової інфраструктури, спекулятивні коливання цін;

3) високий рівень споживання овочів в регіоні, що, в свою чергу, підвищує як обсяг попиту у натуральному виразі, так і вимоги до якості продукції;

4) низький рівень зацікавленості виробників (відмова від овочів на користь більш ліквідних зернових культур, попри невідповідність природно-кліматичних передумов для їх вирощування).

У сучасних умовах стратегічною метою розвитку виробництва овочів має стати: покращення інвестиційного клімату; проведення антидемпінгової політики; створення оптимальних за розмірами виробництв — формування кооперативів; будівництво нових та модернізація діючих сховищ; підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь; запровадження альтернативних видів палива; раціональне використання машинно-тракторного парку; застосування ресурсозберігаючих технологій.

Отже, можна відзначити, що регіональний ринок овочевої продукції характеризується ємністю, проте недостатнім рівнем збалансованості попиту та пропозиції, несприятливими умовами виробництва і реалізації.

Усе це вимагає системного підходу до розв'язання проблем подальшого розвитку виробництва овочів як основної сировинної бази, що забезпечує ефективне функціонування регіонального овочевого ринку. Для цього потрібно вдосконалити державне регулювання розвитку овочевого підкомплексу, яке повинно здійснюватись у напрямках розробки програм розвитку інфраструктури ринку овочевої продукції й фінансової підтримки овочевих підприємств, сприяння розвитку кооперування, інтеграції, запровадження інновацій і збільшення інвестування.

### Література

1. Лисецький А.С. Продовольча безпека України: теорія, методологія, емпіричний аналіз. — К.: Оріяни, 2005. — 374 с.

2. Коваленко М.П. Впровадження ефективних механізмів взаємовідносин між учасниками регіонального аграрного ринку // Вісник Української академії банківської справи. — 2002. — №1(12). — С. 33 — 36.

3. Дудін В.І. Державне регулювання попиту і пропозиції на сільськогосподарському ринку // Економіка АПК. — 2003. — №6. — С.121-128.

4. Рибаківа О.В. Маркетингові дослідження регіонального ринку плодів // Економіка АПК. — 2002. — №8. — С.126-131.

5. Сільське господарство України за 2011 р.: Статистичний збірник. — К.: Держкомстат України. — Київ, 2012.

6. Рослинництво Чернігівщини за 2011 р.: стат. зб. — Чернігів, 2012. — 48 с.